

DIFFERENTIATIEVAARDIGHEDEN: ONTWIKKEL ZE!

Of je een starter bent of al meer ervaring hebt, omgaan met de verschillen tussen leerlingen in je klas is voor vrijwel iedere leraar een grote uitdaging. Hoe zorg je ervoor dat alle leerlingen een zo'n kansrijk mogelijke ontwikkeling doormaken? Hoe zorg je ervoor dat alle leerlingen in je klas de taal- en rekendoelen halen en ze ook allemaal uitgedaagd worden? Het onderzoek dat Hogeschool KPZ samen met de Universiteit Twente doet naar differentiëren heeft al veel bruikbare inzichten opgeleverd waarover eerder in o.a. ***Veerkracht*** is geschreven: om goed te differentiëren tijdens de les zijn een goede periode- en blokvoorbereiding en een goede lesvoorbereiding essentieel, daarnaast gebruik je voor iedere les de evaluatie van de voorgaande les om je onderwijs goed te kunnen afstemmen.

Uit de vele lesobservaties en interviews met leraren is gebleken dat vijf principes kenmerkend zijn voor goede differentiatie:

1. doelgericht werken;
2. voortdurend monitoren;
3. alle leerlingen uitdagen;
4. instructie én verwerking afstemmen;
5. zelfregulatie stimuleren.

In het boek *Differentiëren in 5, 4, 3...* worden de inzichten uit dit onderzoek met veel praktijkvoorbeelden geïllustreerd. Aanvullend op dit onderzoek is het ADAPT-instrument ontwikkeld. Dit instrument is op verschillende manieren te gebruiken voor het zicht krijgen op en ontwikkelen van differentiatievaardigheden, en is gratis online beschikbaar.

Score	Omschrijving	Toelichting	Voorbeeld
1	De leerkracht monitort de begripsvorming en/of het werkproces niet of monitort oppervlakkig en/of niet doelgericht.		- De leerkracht stelt oppervlakkige vragen als: groep 5, gaat alles goed? - De leerkracht gaat pas aan het einde van de verwerkingstijd kijken bij de leerlingen.
2	De leerkracht monitort tijdens de instructie of verwerking regelmatig en doelmatig de begripsvorming en het werkproces.	Met regelmatig wordt bedoeld dat de leerkracht dit op meerdere momenten doet. Het gaat er daarnaast om dat de monitoringactiviteiten en -strategieën gericht zijn op informatie verkrijgen met betrekking tot het lesdoel.	De leerkracht loopt tijdens de verwerkingsfase een keer bij alle leerlingen langs om te controleren of ze de juiste strategie gebruiken. Bij leerlingen die hier moeite mee hebben, loopt ze nog een extra keer langs.
3	De leerkracht monitort tijdens de instructie en verwerking regelmatig en doelmatig de begripsvorming en het werkproces.		De leerkracht stelt tijdens de instructie veel vragen. Tijdens de verwerking maakt de leerkracht een aantal rondes waarbij ze alleen leerlingen helpt die het blokje op het vraagteken hebben staan.
4	De leerkracht monitort tijdens de instructie en verwerking regelmatig en doelmatig de begripsvorming en het werkproces bij leerlingen van alle niveaus.	Met alle niveaus wordt nadrukkelijk bedoeld dat de leerkracht een beeld heeft van leerlingen met verschillende niveaus. De leerkracht hoeft hiervoor niet expliciet elke leerling een vraag te stellen, maar kan op verschillende manieren monitoren.	- De leerkracht stelt veel vragen tijdens de instructie, loopt tijdens de verwerking veel rond en besteedt aandacht aan leerlingen van alle niveaus. Tussentijds bekijkt ze het dashboard van de adaptieve software om te controleren hoe ver de leerlingen zijn en hoe het gaat. - Tijdens de instructie stelt de leerkracht een vraag. De leerkracht geeft alle leerlingen denktijd vóór zij de leerling een beurt geeft. Terwijl de leerling antwoord geeft, observeert ze de reacties van alle leerlingen. Ze vraagt vervolgens een andere leerling: 'Jij bent het daar niet mee eens?' Ook tijdens de verwerking besteedt de leerkracht aandacht aan alle niveau groepen.
n.t.b. Er is onvoldoende informatie om te bepalen of de leerkracht de begripsvorming en het werkproces monitort.			

Begripsvorming en werkproces monitoren

Met deze indicator wordt gemeten in hoeverre de leerkracht de begripsvorming en het werkproces van leerlingen monitort. Het gaat hierbij om monitoren tijdens zowel de instructie als de verwerking. Monitoren kan op heel veel verschillende manieren, denk bijvoorbeeld aan leerlingwerk bekijken, vragen stellen, observeren, het dashboard bekijken enzovoort. Er wordt gemeten in hoeverre de leerkracht monitort en niet wat het effect is van het monitoren. Een leerkracht krijgt een hoge score als ze tijdens zowel de instructie als de verwerking regelmatig de begripsvorming en het werkproces met betrekking tot het lesdoel van leerlingen van alle niveaus monitort.

3.4

Contact met collega's blijkt een zeer belangrijke factor bij het ontwikkelen van differentiatievaardigheden, bleek uit ons onderzoek waarin 288 basisschoollerares zijn bevestigd (Van Geel, Keuning & Safar, 2022). Met elkaar in gesprek gaan, bij elkaar in de klas kijken en feedback en ondersteuning van een intern begeleider dragen bij aan het ontwikkelen van differentiatievaardigheden. Het ADAPT-instrument kan worden ingezet om dit proces te stimuleren en faciliteren.

HOE ZIET ADAPT ERUIT?

ADAPT staat voor Assessing Differentiation in All Phases of Teaching, het is een instrument met 23 indicatoren waarmee je op een valide en betrouwbare manier zicht krijgt op differentiatievaardigheden. Je scoort ADAPT met een vierpuntsschaal waarbij score 1 'onvoldoende' is en score 4 '(zeer) goed'. Omdat differentiëren een complexe vaardigheid is, waarbij de kern zit in de mate waarin de leraar de verschillende principes toepast, is ook het *meten* van differentiatie niet eenvoudig. Je moet immers goed zicht krijgen op het denken en handelen van de leraar, in elk van de vier fases afzonderlijk maar ook in de samenhang tussen deze fases. Om de observator zo sterk mogelijk te ondersteunen bij het bepalen van een score, hebben we uitgebreide score-beschrijvingen, toelichtingen en voorbeelden toegevoegd. Uit onderzoek met 42 getrainde observatoren bleek dat de scores die zij toekennen zeer betrouwbaar zijn: verschillende observatoren komen bij dezelfde leerkracht tot dezelfde score. Bij de indicatoren in het ADAPT-instrument zit uit een uitgebreide handleiding met een toelichting over de ontwikkeling op basis van wetenschappelijk onderzoek en richtlijnen voor gebruik.

In de afbeelding zie je een volledige indicator. Links staat een toelichting op de indicator, daarnaast is aangegeven wanneer je welke score toekent, waarbij steeds het verschil met de vorige score in kleur is aangegeven. In de kolom 'toelichting' vind je aanvullende informatie waar dit nodig leek, in de laatste kolom staan per score een of meerdere voorbeelden.

HOE KUN JE ADAPT GEBRUIKEN?

Hoewel het instrument in eerste instantie werd ontwikkeld als observatie- en interviewinstrument, kregen we al snel reacties van leraren, opleiders en studenten die het instrument ook op andere manieren gebruikten. We maken daarom onderscheid in twee soorten gebruik: 'op papier' waarbij je niet naar een concrete situatie kijkt maar het instrument en de handleiding als informatiebron gebruikt, en 'in de praktijk' waarin je het instrument naast een concrete situatie legt. Beide werkwijzen kun je zowel individueel als gezamenlijk toepassen. Elk van deze manieren draagt op een eigen wijze bij aan het 'zicht krijgen' op differentiatievaardigheden.

	Op papier	In de praktijk
Individueel	Leidraad	Self-assessment
Samen	Gespreksstarter	Observatie- en interview

Je kunt de handleiding gebruiken om meer zicht te krijgen op wat differentiatie omvat en 'hoe het eruit kan zien'. Door de handleiding er als leidraad bij te houden wanneer je je periode of les voorbereidt kun je bewustere keuzes maken. Wanneer je ADAPT gebruikt om kritisch naar je eigen handelen te kijken, bijvoorbeeld door op een les te reflecteren en jezelf te scoren gebruik je het instrument als self-assessment. Dit kan je helpen om gerichte verbeterpunten voor jezelf te formuleren.

'Door gericht de handleiding te lezen, de training te volgen en lessen van andere leraren te beoordelen heb ik meer inzicht gekregen in de verschillende fases van differentiëren, de bijbehorende vaardigheden en de onderliggende principes.'

Anne, student academische pabo

'Je kunt de handleiding als een soort leidraad gebruiken bij het ontwikkelen van differentiatievaardigheden. Als iemand een 2 scoort kun je kijken naar wat er dan nodig is om een 3 te scoren en dit kun je dan proberen te implementeren.'

Yvonne, student pabo

ADAPT geef je hierbij handvatten in de score-beschrijvingen: kijk naar wat 'de volgende stap' inhoudt en bedenk hoe je hier in jouw praktijk vorm aan kunt geven.

Om een gezamenlijk kader te ontwikkelen om over differentiatie te praten en ernaar te kijken is het raadzaam ADAPT samen te bestuderen en te bespreken. Maar ook in een kleiner gezelschap kun je ADAPT als *gespreksstarter* gebruiken. Met elkaar in gesprek gaan over hoe je je onderwijs voorbereidt en vormgeeft kan bijvoorbeeld ook bijdragen aan het vergroten van je handelingsrepertoire. Tot slot kun je het instrument gebruiken om op basis van een observatie en interview scores toe te kennen. Hierbij is het van groot belang dat je alle scores toelicht, zodat je gerichte feedback kunt geven en in gesprek kunt gaan.

TRAINING

Wil je ADAPT als observatie-instrument inzetten, dan raden we aan om een training te volgen en eerst een paar keer te oefenen met scores. Zo zorg je ervoor dat je door de spreekwoordelijke 'ADAPT-bril' kijkt, wat de betrouwbaarheid van je scores vergroot. Er is een online leeromgeving in ontwikkeling, waarin alle indicatoren worden toegelicht en waar je een aantal lessen en interviews kunt bekijken om mee te oefenen. Het is het mooist om dit met meerdere collega's te doen en ook met elkaar in gesprek te gaan over hoe jullie naar situaties kijken en tot je scores komen.

Wil je hier begeleiding bij, bijvoorbeeld in de vorm van een lezing of workshop met achtergrondinformatie, of juist een training in het gebruik en bij de implementatie? Neem dan contact op met KPZnext via next@kpz.nl.

'Het is leuk om dit denkproces van de leraar uit te vragen, omdat een leraar veel dingen als automatisme doet. Soms antwoorden leraren dan ook dat zij iets niet doen, maar als je verder doorvraagt blijken zij die vaardigheid wel degelijk te beheersen. (...) Differentiëren bestaat uit zoveel meer dan dat er in een lesobservatie te zien is.'

Willemijn, student academische pabo

VERVOLGONDERZOEK

Uit ons onderzoek blijkt dat ADAPT bij gebruik door getrainde observatoren een betrouwbaar instrument is om differentiatievaardigheden in het regulier, primair onderwijs in groep 3 t/m 8 te meten. We willen in een vervolg graag onderzoeken in hoeverre dit instrument zou moeten worden aangepast voor het contact van het speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en in hoeverre deze vaardigheden ook van toepassing zijn in andere landen. Misschien wel de belangrijkste vraag in ons verdere onderzoek zal zijn: hoe en in hoeverre zorgt het gebruik van ADAPT voor het verbeteren van differentiatievaardigheden?

VERKRIJGBAAR

Het ADAPT-instrument is gratis te downloaden op www.matchproject.nl/adapt. Hier kun je je ook aanmelden voor de online training. Wil je liever een gedrukt exemplaar in een handige ringband? Dit kun je bestellen bij Uitgeverij Pica. Bestel je ook het boek *Differentiëren in 5, 4, 3...* erbij, dan krijg je combinatiekorting.

BRONNEN

Keuning, T., Van Geel, M., & Smienk-Otten, C. (2021). *Differentiëren in 5, 4, 3...* Uitgeverij Pica.

Keuning, T., Van Geel, M., & Dobbelaer, M. (2022). *ADAPT: Krijg zicht op differentiatievaardigheden*. Uitgeverij Pica.

Van Geel, M., Keuning, T., Safar, I., (2022). How teachers develop skills for implementing differentiated instruction: Helpful and hindering factors. *Teaching and Teacher Education: Leadership and Professional Development*, (1). <https://doi.org/10.1016/j.tatelp.2022.100007>

OVER DE AUTEURS

Marieke van Geel is Universitair Docent bij de Universiteit Twente en als onderzoeker verbonden aan het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ.

Trynke Keuning is kerndocent bij de master Leiderschap en Innovatie Kind en Educatie (MLIKE) en als programmaleider en onderzoeker verbonden aan het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ.